

De kracht van het Hondsruggebied

**Akkers in het
Hondsruggebied.**

Foto: Alle Oldenbeuving

Met een oppervlak van bijna duizend kilometer verdeeld tussen de provincies Drenthe en Groningen vormt het Hondsrug Unesco Global Geopark het tot nu toe enige Nederlandse Geopark. In het tweede artikel in de serie over de verschillende Geopark initiatieven in ons land schrijft Wytse Sikkema, geoloog en landschapshistoricus, over de waarde en verscheidenheid van het Hondsruggebied.

Het Hondsrug Unesco Global Geopark is groter dan de Hondsrug alleen. Het bestaat uit een stelsel van vijf evenwijdig lopende ruggen in het landschap, van elkaar gescheiden door beekdalen: het Hondsrugcomplex. Het Hondsruggebied strekt zich uit over een gebied waarin zes gemeenten liggen en ruim 240 duizend mensen wonen, van het Noorderplantsoen

van Groningen in het noorden tot de vestingstad Coevorden en het Bargerveen onder Emmen aan de zuidkant. Naast de zandruggen maken ook de beekdalen van de Drentsche Aa en de Hunze deel uit van het gebied. Het Geopark heeft een lengte van zeventig kilometer en een gemiddelde breedte van twintig kilometer. Het hoogste punt – bij Emmen – ligt dertig meter boven

het NAP. Aan de oostkant wordt de Hondsrug scherp begrensd door de Hunzevallei. Het Hondsruggebied kent een grote verscheidenheid aan landschappen, bewoningstypen en cultuurhistorische elementen. Bijzonder is dat deze verscheidenheid een unieke samenhang kent die bestaat uit drie kernwaarden, namelijk: 1) de ruggen en beekdalen,

Weinig gebieden in de wereld kennen zo'n enorme dichtheid aan zichtbare prehistorische sporen als het Hondsrug Unesco Global Geopark.

Illustratie: Arjen Snijder Design

gevormd in de ijstijden; 2) de daaraan gerelateerde archeologische rijkdom; 3) het cultuurlandschap. Dit is de kracht van het Hondsruggebied!

Door ijs gevormd / Eén blik op de hoogtekartaart leert dat het Hondsruggebied bestaat uit een aantal kaarsrecht naast elkaar lopende ruggen, waarvan de Hondsrug de meest oostelijke en de meest prominente is. De Hondsrug zelf bestaat weer uit minstens twee ruggen die een verschillende samenstelling hebben. Vele geologen hebben zich het hoofd gebroken over hoe de Hondsrug zou zijn ontstaan. Lang werd aangenomen dat het een stuwwal zou zijn, maar deze theorie was niet langer houdbaar. Ook tektonische invloeden

(breuken!) of de effecten van zoutdiapirisme konden niet hard worden gemaakt. Pas sinds de studie van Enno Bregman (2012) hebben we een samenvattende verklaring voor het ontstaan van het Hondsrugcomplex, waarbij de samenstelling van de zwerfstenenassociaties een grote rol heeft gespeeld. Bregman kwam tot de conclusie dat we de Hondsrug moeten interpreteren als een aantal megaflutes gevormd door een snelle ijsstroom.

Saale-ijstijd / Deze zogenaamde megaflutes zijn aan het eind van de Saale-ijstijd ontstaan, zo'n 150 duizend jaar geleden. Binnen het stagnerende landijs ontstond een ijsstroom die vanuit het Noordzeegebied over het huidige Drenthe en Groningen heen schoof. Deze snelle ijsstroom kwam op gang doordat het ijs in het Munsterbekken al gedeeltelijk gesmolten was en ging drijven in een meer van smeltwater. Daardoor viel de tegendruk weg en kwam de stroom op gang. De druk van het ijs en de kracht van het smeltwater hebben een patroon van evenwijdig lopende ruggen en laagtes in het landschap achtergelaten. In deze laagtes ontstonden later de beekdalen, zoals die van de Hunze en Drentsche Aa. Nergens anders in Europa kennen we een soortgelijk systeem van ruggen en dalen uit de ijstijden dat zo goed bewaard en zichtbaar is gebleven. Uit arctisch Canada zijn wel enkele vergelijkbare complexen van megaflutes bekend, onder meer de Dubawnt Icestream. Doordat het landijs tijdens de Weichselien-ijstijd Nederland niet bereikte, is de Hondsrug goed bewaard gebleven als Saale-ijstijd fenomeen. Wel is er in de jongste ijstijd nog een dik pakket dekzand afgezet en ontstonden er pingo's en droogdalen langs de oostflank van het complex. Na het Weichselglaciaal werd het Hondsruglandschap ook sterk door de mens beïnvloed. Vooral de zandverstuivingen en uitblazingskommen, vaak het gevolg van overexploitatie van het land, hebben een stempel op het landschap gedrukt.

Onze voorouders / De bewoning en ontwikkeling van het gebied is rechtstreeks terug te voeren op dit ijstijdenlandschap van

Honderden grafheuvels, prehistorische akkercomplexen en stelsels van karrensporen zijn bewaard gebleven

ruggen en dalen. Na de laatste ijstijd, ongeveer tienduizend jaar geleden, trokken er eerst jagers en verzamelaars door het gebied. In de beekdalen en bossen, die de streek toen bedekten, was er voedsel in overvloed zoals wild, vissen en eetbare planten. Vanaf circa 3400 voor Christus vestigden zich de eerste landbouwers op de hogere zandgronden, die ons hun stenen grafmonumenten, de hunebedden, hebben nagelaten. Van latere bewoners zijn honderden grafheuvels bewaard gebleven, prehistorische akkercomplexen – zogenaamde celtic fields – en stelsels van karrensporen die oude wegen aangeven. Vrijwel zeker liep duizenden jaren lang een doorgaande prehistorische route over de Hondsrug zelf. Er zijn wereldwijd weinig gebieden die zo'n enorme dichtheid kennen aan zichtbare prehistorische sporen (zie figuur). Het huidige cultuurlandschap vormt de derde kernwaarde in het Hondsruggebied. Het is in de loop van duizenden jaren door mensenhanden gevormd maar steeds herleidbaar naar de ruggen- en dalenstructuur uit de ijstijden. Van west naar oost zie je steeds een landschappelijke overgang van hoog naar laag. De huidige esdorpen op de flanken van de ruggen zijn ontstaan in de Middeleeuwen toen bewoners zich met hun akkergronden – essen – blijvend vestigden op de hogere zandgronden langs een beekdal.

Wytse Sikkema

Website: www.dehondsrug.nl

Literatuur:
E.P.H. Bregman, F.W.H. Smit, 2012. Genesis of the Hondsrug, a Saalian megaflute, Drenthe, The Netherlands, Province of Drenthe, Utrecht University, p126.